

מעדני כת

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

פרשת ויגש תשפ"ג שנה רביעית גליון 170

האם קטן שמדליק בעצמו הוא מחוייב בעיקר דין חינוך או שאינו אלא חינוך למהדרין

בעצמו מאחר שמדליקין עליו בביתו והוי ברכה שאינה צריכה, ולכאורה קשה למה אינו יכול לכוון שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ויכול לברך ונראה מדבריו שאינו יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו ולהכי הוי ברכה שאינה צריכה, וצ"ע.

ובאמת במהרי"ל כתב דיכול לכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו וידליק באכסניתו בברכה, והתרה"ד לא סמך עליו בזה אלא ס"ל דיכול להדליק מדין מהדרין כשהוא ואשתו מדליקין כל אחד בבית אחר, והב"י לא ס"ל כהתרה"ד דיש הדלקה של מהדרין בשני בתים וכן לא ס"ל כהמהרי"ל דמהני שיכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו ולכן לא הביא דינים של המהרי"ל והתורות הדשן.

יבואר דבמהרש"ל כתב דלא מהני כוונתו שלא לצאת דלאו כל כמיניה

והנה בשו"ת מהרש"ל סימן פה כתב וז"ל ואכסנאי הנשוי אם אינו יודע שאשתו מדליקה עליו יכול להדליק ולברך אבל אם יודע בבירור שהיא מדלקת עליו אין לו לדלוק אם לא שהוא בבית יחידי ומשום הרואה ידליק אבל מ"מ לא יברך אבל היכא שאינו רוצה לצאת בהדלקה של אשתו שמדלקת עליו בבית נראה דלא כל כמיניה ואינו יכול לברך, עכ"ל, ומבואר מדבריו דלא מהני כוונתו שלא לצאת בהדלקת אשתו וברכתו תהא לבטלה.

אמנם בדקדוק לשונו של הבית יוסף שכתב דהוי ברכה שאינה צריכה ולא כתב דהוי ברכה לבטלה דבאמת ס"ל דמהני כוונה שלא לצאת אלא דהוי גורם ברכה שאינה צריכה מה שנתכוון שלא לצאת בהדלקת אשתו וצ"ע.

והעירוי שכל כתב בנכנסת הגדולה לדקדק מדבריו הב"י דאינו ברכה לבטלה אלא ברכה שאינה צריכה.

אמנם במ"ב סימן תרע"ז ס"ק ט"ז כתב דהנהו פוסקים ס"ל דלא כל כמיניה לומר שאינו רוצה לצאת בהדלקת אשתו ונראה דהוי ברכה לבטלה דלא מהני כוונה שלא לצאת, ולא כתב כמש"כ הב"י דהוי ברכה שאינה צריכה.

יבואר דכוונה שלא לצאת מהני דע"כ לא נפיק

ויש לעיין בזה דהתוס' כתבו בסוכה דף ל"ט דכשנטל הלולב בידו ומברך אחר נטילתו בידו אכתי חשיב עובר לעשייתו דמאחר ורוצה לברך אינו רוצה לצאת בו, וע"כ לא נפיק ידי חובתו. ומבואר דמי שאינו רוצה לצאת יד"ח אינו יוצא בו יד"ח ויכול לברך על מצוותו.

ולדבריהם שפיר יכול לכוון שלא לצאת מצוותו ואינו יוצא בו ויכול לברך על מצוותו וכ"כ הב"י סימן תקפ"ט בשם בעלי התוס' והרשב"א, וא"כ מי שיכוון שלא לצאת מצוותו הדלקת נר חנוכה בהדלקת ראש המשפחה אינו יוצא בו ושפיר יכול לברך על הדלקתו וחייב בהדלקת הנר מעיקר הדין.

אלא דיעויין בב"י שם שהביא מהרא"ה דס"ל דאפי' עומד צווח שאינו רוצה לצאת לא מהני, אבל נראה שהכריע שלא כסברתו, ויעויין בב"ח סימן תרנ"א שהביא דגם הרשב"א ס"ל כן דלא מהני כוונתו שלא לצאת, אבל יעויין בהגהות על הטור שם שהעירו בזה שטעות נודמנה לו להב"ח בזה.

ואפשר דנר חנוכה כיון שמצוותה על הבית כמו שביארו האחרונים להכי לא מהני בזה כוונה שלא לצאת, דכל שהודלק נר חנוכה של מצוה בבית הרי נתקיים מצוותו, ואפשר דכשאנו רוצה לצאת בזה מצוותו לא עלתה לו מצוותו, אבל אינו יכול להדליק עוד, שהרי כבר יש בביתו נר חנוכה שהודלק למצוה, ודמיא למצוות מעקה דגם היכא שלא נתכוון למצוה אינו יכול לקיים מצוות מעקה אחר שכבר יש מעקה בביתו.

ונשאלתי בקטן שכשהדליק אביו היה בדעתו להדליק בעצמו ואחר שהדליק אביו היה קשה לסדר לו מקום שידליק בעצמו והיה זה בערב שבת והזמן דחוק האם יכול לצאת עיקר המצוה בהדלקת אביו, דהרי הדלקת עצמו אינו אלא משום מהדרין.

והנה שורש השאלה דנחלקו האחרונים אם יש לחנך קטן בדין מהדרין יעויין בבה"ל סימן תרע"ה, ולהכי בשעת הדחק יכול לצאת בהדלקת אביו, או דמאחר וחשב להדליק בעצמו לא יצא בהדלקת אביו וצריך להדליק בעצמו מעיקר הדין.

ובאמת יש לעיין בכל דין מהדרין לשיטת הרמ"א שכל אחד מדליק ומברך אם חשב להדליק בעצמו ושוב נאנס ולא הדליק ועבר זמן ההדלקה, האם לא יצא כלל מצוות הדלקת נר חנוכה או שיצא מדין נר איש וביתו, ונפק"מ אם יכול לברך ברכת הרואה, דאי נמצא שלא יצא כלל שפיר יכול לברך ברכת הרואה אבל אם יצא יד"ח עיקר המצוה אינו יכול לברך ברכת הרואה משום דנחלקו הפוסקים אם מי שמדליקין עליו בביתו אם מברך ברכת הרואה.

יבואר אם קטן מדליק נר חנוכה של מהדרין אחר שיצא בהדלקת אביו

והנה במג"א סימן תרע"ז סק"ח כתב עמש"כ בשו"ע דקטן שהגיע לחינוך צריך להדליק נר חנוכה, וכתב המג"א דאירי שיש לו בית דבלא"ה א"צ להדליק לשיטת השו"ע דרך בעה"ב מדליק, והוסיף המג"א דאפשר דאפי' לדין שכל אחד מדליק, קטנים פטורים, וכן משמע בשלטי גבורים עכ"ד. ובבה"ל שם כתב דכוונת המג"א דאע"פ שצריך לחנך הקטנים למצוות הדלקת נר חנוכה דנר לכל אחד א"צ לחנכו לזה, דמאחר והגדול אינו מחוייב מצד הדין ליכא חובת חינוך על הקטן, וכתב דכן מבואר במאירי שכתב וז"ל המהדרין במצוות הדלקת נר חנוכה לכל אחד ואחד לפי מנין בני ביתו "הגדולים" עכ"ל.

והנה למש"כ הרעק"א דההידור הוא שלא יצא בהדלקת בעה"ב וידליק בעצמו הרי הקטן גם כן מחוייב בעיקר חיוב ההדלקה, ומבואר בדבריו דלא ס"ל כהרעק"א אלא שההידור הוא שאחר שיצא בהדלקת ראש המשפחה ידליק בעצמו ההידור ולכן קטן א"צ לחנכו להידור אבל להרעק"א לא שנת קטן מגדול.

וא"כ מאחר והמג"א ס"ל דההידור אינו שאינו יוצא בהדלקת אביו לכן אפשר לסמוך על המג"א שלא ידליק הקטן אחר שלהמג"א יוצא בהדלקת אביו.

אכן העירוי חתני יקירי הרב הגאון ר' יעקב הווינסברג שליט"א דאפשר דלא מהני כוונה שלא לצאת אלא אם יש הידור להדליק כל אחד ואחד אבל אי נמצא שאין הידור לקטן להדליק בעצמו תו לא מהני כוונתו שלא לצאת גם להרעק"א.

וברעק"א תשובה י"ג תמה לשיטתו על המג"א סימן תרע"ד שכתב שלהרמ"א אסור להדליק נר של חנוכה של אחר מבני הבית מנר של בעל הבית משום שהוא כמדליק נר של הידור מנר של עיקר המצוה ולדעת הרעק"א הכל הוא עיקר המצוה, ומבואר דהמג"א לא ס"ל כהרעק"א בזה ושפיר יש לסמוך לגבי קטן על המג"א.

יב' אם בעלמא מהני כוונה שלא לצאת המצוה אי קיי"ל מצוות אינן צריכות כוונה

ובעיקר הדבר אם מהני כוונה שלא לצאת בהדלקת נר חנוכה הנה בבית יוסף אורח חיים סימן תרעז כתב שם וז"ל כתוב בתרומות הדשן (סי' קא) דאכסנאי שהוא נשוי אם רצה להדליק ולברך משום הידור שפיר דמי, ולי נראה דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה, עכ"ל, ונראה מדבריו דלא ס"ל כהתורות הדשן שאכסנאי שמדליקין עליו בביתו יכול להדליק ולברך משום מהדרין וס"ל להב"י דאינו יכול להדליק

^א והעירוי הרב הגאון ר' אברהם חיים לבנון שליט"א דיש לומר דאין דעת בקטן לכוין שלא לצאת ידי המצוה, אכן ממוקמו הוא מוכרע דהא גם בניו הקטנים מדליקים נרות חנוכה, ומברכים, וע"כ דגם קטנים יכולים לכוין שלא לצאת ידי המצוה, דאי לאו הכי אינו יכולים לברך למאן דס"ל דאין מברכין על ההידור.

^ב וכבר העירו שיש סתירה בדברי המהרש"ל שם שכתב והיכא שלא ידע שהיא מדליקה עליו ובאיתו לילה צריך לחזור ולהדליק ולברך לפי שחל עליו חובת חכמים, והוא פלא שבו מהני כוונתו שלא לצאת אבל כשהוא אכסנאי לא מהני כוונתו שלא לצאת ואפשר דכשהוא אכסנאי חייב הוא

אמנם אפשר דבאכסנאי שמדליקין עליו באכסנאיו כיון דבעינן שישתתף בפריטי כדי לקיים מצוותו כל שאינו רוצה לקיים מצוותו לא עלתה לו מצוותו וגרע ממי שמדליקין עליו בביתו דלא מהני חוונתו שלא לצאת במצוה ושפיר יכול להדליק בעצמו.

יבואר אם השולח שליח להדליק עבורו אם מהני חוונה שלא לצאת כדי שיוכל לברך בעצמו

והנה בגליון פרשת וישב נסתפקנו בשלח להדליק נר שבת עבורו ורוצה להדליק נר שבת בעצמו בברכה במקום שישן אם מהני שלא יתכוון לצאת בהדלקת שלוחו, וכתבנו דביטול שליחות לא מהני בשליחות מעשה, ולהכי כתבנו שיפיק השמן

שהשתתף בו ובוזה לא יצא בהדלקת חבירו ויוכל לברך על הדלקתו. **אבל** העירו לי כמה ת"ח שהרי יכול לכוון שלא לצאת מצוות הדלקת הנר וע"כ לא נפיק המצוה כמש"כ התוס' ושפיר יכול לברך על הדלקתו, אולם מהנך פוסקים דס"ל דלא כל כמיניה שלא לצאת בהדלקת אשתו מבואר דלא מהני חוונה שלא לצאת בהדלקתה. **ולפמשינא** יש לומר דהכא נמי לענין נר שבת כיון שהמצוה היא שיהא בבית דלוק נרות, כל שהדלק נר של מצוה בבית, לא מהני בזה חוונה שלא לצאת ידי המצוה והכי נמי יש לומר דמי שהדליקו עבורו באכסנאי שפיר יכול שלא לצאת יד"ח כשאינו רוצה לקיים המצוה בהדלקה זו.

בעניין מי שהדליק נרות שבת שלא במקום דירתו אם מהני שילך ויאכל שם כדי שייצא בו יד"ח הדלקת נרות

נשאלתי באשה שהדליקה נרות שבת בבית חולים במקום שלא חשבה להיות שם בשבת אלא שבכניסת השבת היתה שם ולא היה שהות בידה להגיע לביתה להדלקת נרות והדליקה נרות בבית חולים וחזרה לביתה האם יצאה יד"ח הדלקת נרות, ואם לא יצאה יד"ח שלא הדליקה במקום דידה אם מהני שתשוב לבית חולים לאכול שם סעודת שבת אפי' שלא היה בדעתה לאכול שם.

והנה בפשוטו לא יצאה יד"ח שהרי לא הדליקה במקום דירתה אלא במקום דירה של אחרים, ולכאורה לא מהני מה שתחזור ותאכל שם שהרי בשעת הדלקה לא היתה דירתה שם, וא"כ לא מהני מה שתחזור ותאכל שם בליל שבת דבוזה לא תעשה דירתה למפרע אלא מכאן ולהבא הוא דירתה אבל בשעת הדלקה לא היה מקום זה דירתה, ולכן לא יצאה יד"ח.

יבואר אם מהני הדלקת הנר במקום אכילה של חבירו

והנה במגן אברהם סימן רס"ג ס"ק טו כתב בעניין נשים שאינן יכולות להדליק בביתם אם יכולים להדליק בבית הכנסת, וז"ל וכן מה שנוהגות מוקצת נשים כשהיא ליל טבילה והמקוה סמוכה לבית הכנסת ואינן רוצים לילך לביתם שלא יטפנו ולכן מדליקין נרות שלהם בבית הכנסת אין למחות בעדם מידי דהוי אהדלקה ביה"כ, א"נ כשמדליקין בבית ואוכלין בחצר, וא"ת התם משתמש קצת לצורך אכילה ה"נ אפשר דעבדי מידי

בעניין הוספת שמן בנר חנוכה, אי מהני בהדלקה ואם מהני הדלקה בשמן שדולק חלק מהזמן ובגדר השיעור דנר חנוכה

יבואר ספק אם מהני להוסיף שמן בנר חנוכה להמשיך זמן ההדלקה

עוד יש להסתפק אם מהני להוסיף שמן בנר שידלק עד שתכלה רגל מן השוק בזמניו, דבפשוטו בעינן הדלקה בשיעור של שמן שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, אבל אפשר דמה שחיישינן לדעת הרמב"ם דס"ל דבעינן עד שתכלה רגל מן השוק כל אחד כפי מקומו בזה מהני הוספת שמן בנר.

וכבר נודע דבעל האמרי אמת שאל למרן הגר"ח לפי"מ דאיתא במדרש דלא כבתה המנורה במקדש כמה שנים, א"כ היאך קיימו מצות הדלקה, ואמר האמרי אמת ד"ל שהוסיפו כל יום שמן בנר דכמו דחשיב מעשה הבערה לענין שבת הכ"נ חשיב מעשה הדלקה. אבל הגר"ח לא הסכים לזה, ותירץ באופן"א, דבמנורה אין כלל מצוה במעשה הדלקה רק שיהא הנר דלוק, והוא לשיטתו שביאר בדברי הרמב"ם דהדלקה לאו עבודה היא וכשירה בזר מושום דכל המצוה היא רק שיהא הנר דלוק.

ועניין במקראי קדש חנוכה סימן ח' שהביא סברא זו של בעל האמרי אמת בשם הגאון ר' אליעזר משה זצ"ל, וכתב לחלק בזה דאע"פ שחשיב מבעיר את השמן אבל לא חשיב מדליק את האש ובהדלקת המנורה בעינן הדלקת האש ולהכי לא מהני בהוספת השמן גרידא.

ושמעתי בשם מרן הגר"י אדלשטיין שליט"א שאמר חילוק אחר בזה דהא דמוסיף שמן בנר חייב מושום מבעיר אינו אלא תולדה דמבעיר אבל אינו מבעיר עצמו, ולא מהני תולדה אלא לענין שבת אבל להדלקת המנורה בעינן מבעיר ולא מהני הוספת שמן בנר.

והנה בקובץ גליונות פרשת וישב הובא ממרן בעל אילת השחר זצ"ל דמרן הגר"י זצ"ל כאשר ראה שהולך הנר לכבות ועדיין לא כלתה רגל בשוק במקומו, היה מוסיף עוד שמן בנר כדי שידלק עוד עד שתכלה רגל מן השוק, והוא פלא שמרן הגר"י נהג דלא כסברת רבינו הגר"ח זצ"ל.

ושמעתי מוכמה ת"ח ששאלו מנכדי מרן הגר"י זצ"ל ואמרו שלא שמעו מזה מעולם, ואפשר שלא היה לו הנהגה קבועה בזה אלא שמרן בעל אילת השחר ראה זאת שראה שהנר הולך להכבות והגר"י הוסיף שמן בנר, וצ"ב מה טעם מרן הגר"י בזה.

יבואר מדברי הרא"ש מבואר דלא מהני הוספת שמן בנר

והנה בעיקר סברת בעל האמרי אמת דמוסיף שמן בנר מהני להדלקת המנורה ולכא' הוא הדין לנר חנוכה, הוא קשה מדברי הרא"ש בפ"ב דשבת סימן ז' שכתב וז"ל וכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהא שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה אבל אם בירך

והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו עכ"ל. וכן כתב בשו"ע סי' תרע"ה ס"ה וז"ל יש מי שאומר דכיון שהדלקה עושה מצוה צריך שיתן שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה, אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור, לא יצא ידי חובתו. ומבואר להדיא דלא מהני להוסיף שמן בנר כדי לקיים בו מצוות הדלקה, וקשה תירוצו של האמרי אמת, וכן קשה הנהגתו של מרן הגר"י זצ"ל.

והרי בקו' חנוכה ומגילה סי' ה' הביא בשם מרן הגר"י זצ"ל שדקדק מלשון הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"ה שכתב שהוא כמו חצי שעה "או יתר" שהשיעור דעד שתכלה רגל מן השוק משתנה בכל מקום לפי מקומו ושעתו, וזהו שכ' הרמב"ם "או יתר", וכן נמצא מפורש בחי' הרטב"א הנדמ"ח עמ"ס שבת שם [והובא בקו' חנו"מ שם]. וכן היה נוהג מרן הגר"י, וכן נהגו אחריו רבים מהמדקקים.

וא"כ הרי עד כמה דנקטין דשיעורא דעד שתכלה הוא לפי מקומו, הרי לא יצא בהדלקתו הראשונה, שהרי לא היה בשמן כשיעור עד שתכלה רגל מן השוק וא"כ תו לא מהני להוסיף שמן בנר, כמש"כ הרא"ש אלא היה צריך לכבות ולהדליק מחדש.

ואמנם בס' בן אריה כ' לחדש דכל דברי הרא"ש הם רק אם אינו מוסיף שמן אלא כשיעור הנשאר מכאן והלאה עד סוף הזמן, אבל אם נותן שמן ככל השיעור שפיר דמי, והיינו משום דאמרין בשבת דמוסיף שמן בנר חייב משום מבעיר, וא"כ הרי הוספת השמן חשיבא ג"כ כמעשה הדלקה, וכיון שנתן שמן כשיעור הנצרך הרי עשה עכשיו מעשה הדלקה, ורק אם לא נתן עכשיו כשיעור ורוצה שיצטרף עם ההדלקה דמקרא בזה לא מהני כיון שהדלקה ראשונה לא היה בה שיעור ואינה הדלקה של מצוה. וכן יעוי' בהגהות הגר"מ הורוויץ שכ' סברא זו. וכ"כ במקראי קדש להגרצ"פ פרנק.

אולם בחי' אדם מבואר דלדברי הרא"ש אפילו נותן שמן ככל השיעור לא יצא אלא צריך לכבות ולהדליק מחדש. וכן משמע במ"ב שם. וי"ל דס"ל דאע"פ דלענין שבת אמרינן דמוסיף שמן בנר חייב משום מבעיר היינו דוקא לענין איסור מלאכה דחשיב עשיית מלאכה, כיון דסו"ס עשה מעשה הבערה בשמן הנוסף, אבל מ"מ לענין מצוות הדלקת נ"ח דבעינן "מעשה הדלקה" לא מהני הוספת שמן בנר דאין ע"ז שם מעשה הדלקה.

יבואר פלוגת התוס' והרמב"ם בגדר השיעור דנ"ח

והנה בגמ' בשבת שם שקו"ט אי כבתה זקוק לה או כבתה אין זקוק לה, וקאמר דרב סבר כבתה אין זקוק לה והכי ק"ל, ופריך מהא דתניא מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה, ומשני לא דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא. ע"כ. ונחלקו הראשונים בביאור הגמ', דשיטת התוס' שם דהני תרי תירוצי פליגי, דלתי' קמא ליכא שיעור כלל, אלא דזמן המצוה הוא, כלומר דבתוך זמן זה יכול להדליק ולאחר הזמן שתכלה רגל מן השוק שוב אין יכול להדליק דעבר זמן המצוה, ולתי' בתרא אינו דין זמן, ולעולם יכול להדליק כל הלילה, אלא שהוא דין שיעור בנר דצריך ליתן שמן בשיעור כזה דמשתשקע החמה עד שתכלה רגל מה"ש. ולכן כ' דאם עבר הזמן מדליק בלא ברכה מספק [ומ"מ צריך ליתן שמן כשיעור]. וכן מבואר ברא"ש שם סי' ג'.

אולם הרמב"ם פ"ג מחנוכה ומגילה פסק כב' תירוצי הגמ', שכתב וז"ל שכח או הויד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכו', עבר זמן זה אינו מדליק, וצריך ליתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק, עכ"ל. ועי' בהגה"מ דהרמב"ם פסק כב' התירוצי, וביאר הגמ' דהרמב"ם מפרש דהני ב' תירוצי לא פליגי כלל אלא תירוץ בתרא אתא לטפוי אתי' קמא ולומר דצריך ג"כ ליתן שמן כשיעור שידלק עד שתכלה רגל מה"ש ע"ש.

ולכאורה הוא תמוה דמאי שייך לומר דלא פליגי, דלתי' קמא דאי לא אדליק מדליק נראה דלא שייך לומר דמודה לתי' בתרא דאיכא דין שיעור, דהרי אם ידליק לאחר שקיעה רבע שעה אין לומר שיתן שמן כשיעור של חצי שעה, דהא לאחר חצי שעה מהשקיעה עבר זמן המצוה ויכול לכבותה ולמה יתן שמן כ"כ שידלק אחר שעבר זמן המצוה, וא"כ לא יתכן דס"ל דאיכא שיעור בשמן שצריך שמן שידלק חצי שעה דהרי במדליק אחר תחלת הזמן אינו צריך לדלוק חצי שעה, וכן לתירוץ בתרא דס"ל דאיכא שיעור בשמן שידלק חצי שעה לא יתכן דס"ל דלא ידליק אחר שתכלה רגל מן השוק שא"כ למה ידליק חצי שעה לאחר זמן המצוה.

יבואר דשיטת הרמב"ם דליכא שיעור בשמן אלא הוא שיעור במצוות ההדלקה דבעינן שידלק כל זמן זה

ויעוי' בקונטרס חנוכה ומגילה סי' ה' שביאר שיטת הרמב"ם דס"ל דמה שאמרו "אי נמי לשיעורא" אין הכוונה דהוי שיעור בשמן או בנרות שיוכלו לדלוק משתשקע עד שתכלה [וכדס"ל להתוס'], אלא דהוי שיעור בזמן המצוה, דצריך שתתקיים המצוה

י ואמנם לביאור האחרונים הנ"ל בדברי הרא"ש והשו"ע דהא דלא מהני להוסיף שמן בנר מיירי דוקא שלא הוסיף אלא לתשלום הזמן דעד שתכלה, אבל אם נתן שמן כשיעור שלם שפיר דמי משום דעצם הוספת השמן חשיב כמעשה הדלקה, הרי מוכח דס"ל דאף כשמאחר להדליק אחר השקיעה מ"מ צריך ליתן שמן כשיעור שלם של חצי שעה, דאי נימא כהמג"א ד"צ ליתן שמן אלא כשיעור הזמן שנשאר עד שתכלה רגל מה"ש, א"כ שוב תקשי אמאי לא יצא בזה מדין מוסיף

בכל זמן זה דמשתשקע החמה עד שתכלה רגל מה"ש, והיינו דכמו דס"ל בהרא"ה הפירוש משתשקע עד שתכלה הוא זמן קיום המצוה ומשונה ס"ד דאי כבתה זקוק לה דצריך שיהא הנר דולק בכל זמן זה, ומתוך דאע"פ דהוא זמן קיום המצוה מ"מ אי כבתה אין זקוק לה רק דאי לא אדליק מדליק בתוך זמן זה, ואח"כ מוסיף א"נ לשיעורא, כלומר דלעולם לכתחילה צריך שיהא הנר דולק בכל זמן זה [וכדס"ר מעיקרא] אבל בדיעבד אי כבתה אין זקוק לה, ולפיכך צריך ליתן שמן לכתחילה באופן שיוכל לדלוק בכל זמן זה, אבל אינו דין שיעור בהשמן.

וכתב שהרצה הדברים לפני מרן הגר"י זצ"ל והסכים ואמר דודאי כן הוא שיטת הרמב"ם, והוסיף דודאי כן הוא שיטת הרמב"ם, ממש"כ דהשיעור הוא כמו חצי שעה "או יתר", דע"כ כוונתו דהשיעור משתנה בכל מקום לפי מקומו ושעתו וכמובא לעיל, ואמר הגר"י דמוכח מזה דליכא דין שיעור בהשמן, דא"כ לא שייך "או יתר" אלא הוא שיעור קבוע ואינו תלוי כלל במציאות דעד שתכלה רגל מה"ש [וכדחזינן דאף לאחר שתכלה צריך ליתן כשיעור זה], ועי' דס"ל דהוא רק שיעור בזמן קיום המצוה, ובוה שפיר י"ל דהוא משתנה בכל מקום לפי ענינו, כיון דזמן המצוה הוא "עד שתכלה רגל מן השוק", וא"ש דהרמב"ם לשיטתו שפסק ב' התירוצי משום דס"ל דהכל הוא רק שיעור בזמן המצוה ואינו שיעור בשמן כלל וכמש"נ.

ולפי' נמצא דלעולם אחר שעבר הזמן דתכלה רגל מה"ש, אף לתי' בתרא אין יכול להדליק דכבר עבר זמן המצוה [ודלא כהתוס'], וכן אם איחר זמן ההדלקה אחר השקיעה, אי"צ ליתן שמן אלא כשיעור שידלק עד שתכלה רגל מה"ש ולא יותר, כיון דליכא מצוה אחר שתכלה, ולא נאמר כלל דין שיעור בהשמן רק שיעור בזמן המצוה וכו"ל. וכ' עוד בקו' חנו"מ דלפ"ז ה"ה לכתחילה אם עומד בשקיעה ואין לו שמן כשיעור חצי שעה, ידליק כמה שיש לו, כיון דלא נאמר כלל שיעור בשמן, וכמו דבסוף הזמן אמרינן דידליק שמן עד הזמן דתכלה רגל מה"ש דאינו מעכב שידלק בכל הזמן דמשקעה"ח עד שתכלה רגל מה"ש, הכ"נ בתחילת הזמן יוכל להדליק אפילו חלק מהזמן. [והקשה על סתימת הפוסקים דלא משמע כן, וצ"ל דחששו לשיטת התוס'].

יבואר דברי המג"א דאם איחר להדליק אחר השקיעה אי"צ ליתן שמן אלא לתשלום הזמן דעד שתכלה רגל מה"ש

ואמנם כבר נתבאר דהמג"א כ' דאם איחר להדליק לאחר שקיעה"ח אי"צ ליתן שמן כשיעור חצי שעה אלא עד שתכלה רגל מה"ש, ודקדק כן מלשון השו"ע שם ע"ש [והביאו המ"ב], אך לכא"ז זה רק למש"נ בשיטת הרמב"ם, אכן צ"ע דהא השו"ע פסק בשיטת התוס' והרא"ש דאפילו לאחר שתכלה רגל מה"ש מדליק בלא ברכה, והיינו דס"ל דתי' בתרא פליג אתי' קמא וס"ל דהוי רק דין שיעור בשמן, וא"כ הרי לפי כך תירוץ ע"כ צריך ליתן לעולם שמן כשיעור חצי שעה [וכמו דאם מדליק לאחר שתכלה רגל מה"ש צריך ליתן שמן כשיעור ח"ש הכ"נ אם מדליק רבע שעה אחר השקיעה דמאי שנא]. ועי' בקו' חנו"מ שם דתמה בזה על המג"א והנהיג בצ"ע.

ועי' בס' שלמי תודה שכ' ליישב דהשו"ע ס"ל דהוי ספק ולעולם אמרינן ספק דרבנן לקולא, אלא דתלוי מהו הספק העומד לפנינו, ולפיכך אם איחר להדליק רבע שעה אחר השקיעה [דעדיין לא עבר הזמן דתכלה רגל מה"ש], הרי לכו"ע יכול להדליק דלא עבר הזמן, ורק דהספק שלפנינו אם צריך ליתן שמן כשיעור ח"ש וכשיטת התוס' והרא"ש לתי' בתרא, או דסגי בשמן עד שתכלה וכת' קמא דהש"ס דאי לא אדליק מדליק [ולשיטת הרמב"ם אף לתי' בתרא], והלכך אמרינן ספד"ר לקולא וסגי בשמן עד שתכלה, וכן אם עבר הזמן דעד שתכלה, דהשתא הספק שלפנינו אם הלכה כתי' קמא דעבר זמן ההדלקה ושוב אין יכול להדליק, או דהלכה כתי' בתרא [וכשיטת התוס' והרא"ש] דיכול להדליק, הלכך אמרינן ספד"ר לקולא ויכול להדליק, מיהו בזה ע"כ צריך ליתן שמן כשיעור, דבפחות מזה אין צד שיוכל לקיים המצוה עכשיו. [ואע"פ דמברך מ"מ י"ל דהוי מדין ספד"ר לקולא דמהני אף לברך וכדאשכחן בספירת העומר בבהש"מ כמבואר בתוס' במנחות דכיון דספד"ר לקולא יכול לברך, והיינו משום דנקטין דהוי מצוה ודאי].

יבואר דלשיטת הרמב"ם מהני להוסיף שמן [וישוב הנהגת הגר"י הנ"ל]

והשתא יש לדון דלפמש"נ בשיטת הרמב"ם דליכא כלל שיעור בהשמן רק בזמן קיום המצוה, א"כ י"ל דאף אם נתן בתחילה שמן פחות מכשיעור מ"מ יכול להוסיף אח"כ שמן כדי שידלק עד שתכלה רגל מה"ש, ולא שייך בזה חסרון מדין הדלקה עושה מצוה, דדוקא לשיטת התוס' והרא"ש דהוי שיעור בנר עצמו, א"כ י"ל דכל שלא נתן מתחילה שמן כשיעור, הוי חסרון בעיקר ההדלקה, דאין זו הדלקה של מצוה כיון דליכא שיעור בנר, והלכך לא מהני להוסיף שמן אח"כ לאשוויי הדלקה של מצוה, כיון דקיי"ל הדלקה עושה מצוה, והוספת שמן אינו מעשה הדלקה [דלא דמי לשבת וכמש"נ לעיל], והרא"ש לשיטתו בזה דס"ל כהתוס' דהוי שיעור בנר וכמש"נ לעיל, אולם לשיטת

שמן בנר דחשיב מעשה הדלקה כשיעור. ולכאורה מוכח מדברי המג"א דלא כהאחרונים הנ"ל אלא לעולם לא מהני הוספת שמן דלא חשיב מעשה הדלקה כלל. אכן למש"נ י"ל דלעולם לשיטת הרא"ש עצמו מודה המג"א דחייב להוסיף שמן כשיעור שלם של ח"ש כיון דהוי שיעור בנר וכנ"ל, ולכן כ' הרא"ש דאם לא הוסיף רק לתשלום הזמן הנשאר לא יצא, ומ"מ לדינא פסק המג"א דסגי להוסיף רק לתשלום זמן הנשאר, משום דאמרין ספד"ר לקולא וכמש"נ.

הרמב"ם דליכא כלל שיעור בנר עצמו, הרי ליכא שום חסרון בעיקר מעשה ההדלקה דמעיקרא, ואע"פ דלא נתן שמן כשיעור מ"מ הוויא שפיר הדלקה מעליא דהא ליכא שיעור בנר עצמו, ורק דהוא דין בזמן קיום המצוה דבעינן שידלק כל הזמן משקעה"ח עד שתכלה רגל מה"ש, א"כ לזה שפיר מהני להוסיף שמן אחר ההדלקה ומוצטרף למצוה דמעיקרא. ובוהו מיושב מה שהוסיף הגרי"ז שמן בנר כדי שידלק עד שתכלה רגל מן השוק. והעירני חתני יקרי הרב הגאון ר' יעקב הויגסברג שליט"א דלפ"ז אפשר להדמהרש"ל דס"ל דאע"פ דכבתה אינו זקוק לה אבל לכתחלה ראוי להדליקה שנית דלא גרע מהדורו יע"ש אפשר שאם רואה שהנר הולך להכבות שפיר מהני להוסיף שמן כדי שידלק עד שתכלה רגל מן השוק ובוהו מהני גם לדעת הרא"ש כיון שההדלקה היתה כשירה שדורי נתן שמן כשיעור בנר אלא שהולך להכבות לפני זמנה ובוהו שפיר מהני הוספת שמן בנר כדי שימשיך ההדלקה שהדליקה בכשרות.

מיהו לכאורה אכתי קשה דמ"מ אמאי לא חשש לשיטת הרא"ש והשו"ע דהוי שיעור בנר ולא מהני הוספת שמן, וא"כ הו"ל לכבות הנר ולהדליקו מחדש [דלשיטת הרא"ש הרי לא קיים מצוה בהדלקה ראשונה דלא היה בה שמן כשיעור, ועכשיו ג"כ לא יקיים המצוה עד שיכבה ויחזור וידליק].

אכן למש"נ לעיל מהגרי"ז לא קשה מיד, דהרי הגרי"ז ביאר דלשיטת התוס' והרא"ש דהוי שיעור בנר, א"כ ודאי הוי שיעור קבוע ואינו משתנה בכל מקום לפי ענינו ושעתו, ורק לשיטת הרמב"ם דאינו שיעור בנר שייך לומר דמשתנה לפי ענינו ושעתו וכמוכא לעיל, וא"כ נמצא דאחר שעבר חצי שעה, ורק דלא עבר הזמן דעד שתכלה לפי מקומו, הוי ממש"פ יכול להוסיף שמן בנר, דלפי שיטת התוס' והרא"ש הרי כבר יצא המצוה בהדלקת חצי שעה ושוב אין מצוה כלל להדליק עוד, ולשיטת הרמב"ם ההדלקה היא בכל מקום עד שתכלה רגל מה"ש באותו מקום, הרי בע"כ אינו שיעור בנר עצמו רק בזמן המצוה, ולפ"ז שפיר מהני להוסיף שמן בנר וכמש"נ.

יבואר דאע"פ דליכא שעורא בשמן מכל מקום כבתה אינו זקוק לה

והנה לכאורה יש לעיין דאי אמרינן דליכא שעורא בשמן אלא שמצוה שיהא דולק הנר משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, א"כ איך אמרו כבתה אינו זקוק לה הרי צריך שידלק הנר כל זמן המצוה וזהו מצוותה ואם הדליק חלק מן הזמן מצוה

ונשאלת במי שדלת ביתו נפתחת לצד חוץ לצד שמאל של הבית והמצוה קבועה במזוזת הבית הפנימית שהמצוה קבועה לפנים מן הדלת, האם ידליק נר חנוכה משמאל הפתח, הבית כשהדלת סגורה המצוה בפנים ואינה נראית לחוץ כלל ואין רואים אלא נר חנוכה וכשהדלת פתוחה היא נפתחת לצד שמאל הפתח ומסתרת את הנר חנוכה נמצא שבכל מצב אינו מסובב במצוות דכשהדלת סגורה אין כאן אלא נר חנוכה וכשהדלת פתוחה אין כאן אלא מצוה.

ונראה שכאשר נפתחת מסתרת הנר חנוכה חשיב מסובב במצוות, דסו"ה הרי הוא נכנס בפתח ששתי מצוות מתקיימות בשני צידי הפתח האחד מימין והאחד משמאל ומה שאינו רואה אותם כאחת לא מכלה ומה מוריד.

יבואר מה דאמר הכתוב כי כל ביתה לבוש שנים היינו מצוה ונר חנוכה

והרי אמרו בזהר פרשת ויחי דף רלח עמוד ב אמר רבי יהודה כתיב (משלי ל"א) לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים, הא קרא רבי חזקיה חבנא אוקים ביה דאמר דירא דחייבי דגיהני תריסר וירחין פלגא מנייהו בחמה ופלגא מנייהו בתלגא, ובשעתא דעליין לנורא אינו אמרי דא הוא ודאי גיהנם עאלין להלגא אמרי דא חריפא דסיטא דקורשא ברך הוא, שראן ואמרין וה ולבתר אמרין ווי, ודוד אמר (תהלים מ') ויעלינו מבזר שאון מטיט היון ויקם וגו', ומאתר (נ"ט א) דאמרי לה ולבתר ווי, ודיקן משתלמי נפשיהו בשלג כמה דאת אמר (שם ס"ח) פריש שדי מלכין בה תשלג בצלמו, יכול איש ישראל כן ת"ל לא תירא לביתה משלג, מ"ט בגין דכל ביתה לבוש שנים, אל תקרי שנים [בקמץ] אלא שנים כגון מילה ופריעה, ציצית ותפילין מצוה ונר חנוכה.

שהאדם יכול לעשות מעשר זרע ומזבח עפר

אותנו איך צריך לראות מעשיהו של בני אברהם ויעקב וישראל ויהודה וכו' מעשה שהיה עושה לעצמו בלא"ה הרי הוא עושהו לבדו קנו. ובקובץ ישורון כרך ל"ב הובא מעשים מרבינו החפץ חיים זצ"ל וסופר חתנו הגאון ר' מענדל זאקס זצ"ל וז"ל שם כמ"כ היה מרגלא בפומיה לומר שומה עושה מזבח עפר וזכס עושה מעפר זרע פסע נסעתי עמו בענלה וכו' והענין למחזק המצוה לבעל העגלה וכו' שהתחלתה להתלוות אליו בכניסתו לאכסניה ראיתי שאינו שבע רצון מהאופן ששיטלתי לבעל העגלה אמרתי לו שנתתי הרבה יותר מהמחיר שהיני צריכים לשלם ונענה ואמר לי לא להדבר האם יודעת אתם כמה מצות קיימתם בשלשום בזמננו בימינו נתן שריו וכיון שהוא עני קיימתם גם את מצות עשה של וחי אחיך עמך ומצות והוצאתו בו והמשיך לפרט עוד כמה מצות ואותם שלמתי כלאחר יד ולא חשבתם כמה מצות קיימתם ברגע זה.

והנה עפ"ן יכל לברר מקוה של צדיק וכמו שאמרו בבראשית רבה פרשת חיי שרה פרשה נח א"ר א"ר כמה דיות משתכמות כמה קולמוסין שבתרין כדי לכתוב בני חת, עשרה פעמי' כתיב בני חת, בני חת, עשרה גנג עשרה הדבורות ללמדך שכל מי שהוא מברך מקוה של צדיק, כאילו מקיים עשרת הדבורות, ועפ"ן הפסיד כל זה שהיה היה נבחר להון איש רע עין ולא ידע כי חסר יבואנו ולקח זרע ועשה מהם עפר.

וכן הוא בכל אדם, עושה מצוה ויכול לעשותה בכוונה עשית רצוני ית' ובשמחה, ורוב השכר של המצוה תלוי בכוונה המצוה לנחת רוח לפניו ית' וגם לפי דרגת השמחה של מצוה שיש לו במצוה כמו שכתב ר' חיים ויטל זצ"ל על רוב האר"י ז"ל שמה שזוכה רבו היה בשכר שמחה של מצוה, והאדם שעושה המצוה בלאו הכי הרי יכול לעשותה בשלימות בהשתוקקות ובכוונה ובשמחה. וכן אמרו במשנה בטהרה פ"א וכן לענין הטובה מרים המתונה למשה שעה אחת שנא' (שמות אב) ותתצב אחותו מרחוק לפיכך נתעבדו לה ישראל שבעה ימים במדבר שנאמר (במדבר י"ג יב) והעם לא נסע עד האסף מרים יוסף וזכה לקבור את אביו ואין

להוסיף שמן שידלק עד שתכלה רגל מן השוק א"כ אמאי כבתה אינו זקוק לה הרי הנר אינו דולק עד שתכלה רגל מן השוק.

וצריך לומר שאם הניח שמן בנר שידלק עד זמן שתכלה רגל מן השוק וכבתה הרי הדליק הדלקה שתדלק כל הזמן הזה אלא שכבתה בזה אמרין דאינו זקוק להדליק שנית אבל אם הדליק נר שאין בו שמן שידלק עד שתכלה רגל מן השוק, אכתי רמאי עליה מצוה להדליק עד שתכלה רגל מן השוק ובוהו אפשר דסגי בהוספת שמן בנר או שידליק הדלקה נוספת וכמש"נ.

והעירני ידידי הרב הגאון ר' יחזקאל קליינר שליט"א דלפ"ז אם יתן שמן בנר לרבע שעה וכבתה בתוך זמן זה אינו זקוק להדליק את אותו זמן שהיה דולק עד רבע שעה, אבל אכתי צריך להדליק את רבע השעה הנוסף שלא הדליק בתחלה.

יבואר דלכנלי עלמא צריך ליזהר להדליק בתחלת הזמן ולא יאחר רגע אחד

והנה להרמב"ם שמוצותה שידלק משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ולכתחלה מצוה שידלק כל אותו זמן אלא שגם אם יאחר קיים המצוה ולכן כתב שכן או הזיד ולא הדליק דהיינו שכל שלא הדליק בזמן אינו אלא על ידי שכחה או הזדה וצריך להדליק מתחלת הזמן ולא לאחר משום שהמצוה היא להדליק כל זמן זה שמתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, ואע"פ שיוצא מצותו גם בהדליק אחר תחלת הזמן מכל מקום הפסיד קיום מצותו כל זמן המצוה וכמו שאם לא הדליק עד שתכלה רגל מן השוק יצא יד"ח אלא שלא קיים מצותו בשלימות הכי נמי לא קיים מצותו בשלימות.

והנה גם ברשב"א נראה שצריך להדליק מיד בתחלת הזמן אע"פ שהרשב"א כתב דגם אי אמרין כהאי תירוצא דאי לא מדליק מדליק וזמן ההדלקה הוא עד שתכלה מכל מקום אינו אלא לכתחלה אבל יכול להדליק כל הלילה דכל דבר שמוצותו בלילה מצותו כל הלילה אלא שלא קיים מצותו לכתחלה, וכתב דעל זה אמרו הזהיר בנר הוי ליה בנים תלמידי חכמים הוא משום שמוצתו להדליק בזמן ומקיים מצותו כל זמן ההדלקה שתקנו לכתחלה.

בעניין מסובב במצוות במקום שאינו רואה הנר חנוכה והמצוה באחת

והוא כי ג' מצוות אלו הם הלבושים של הנשמה הראשון הוא גופו של האדם שהוא מלבוש לשגמוה וכו' אמרה תורה לעשות מילה ופריעה, ובבגדי האדם שהם הלבוש היותר חיצוני שלו אמרה תורה להתעטף בציצית ולקשור תפילין, ובביתו שהוא היותר חיצוני אליו אמרה תורה לעשות מצוה בפתחו.

ובבית הלוי בדרושים ביאר שכל הדברים האלו הם סוד מרע ועשה טוב שבמילה ופריעה, הסרת הערלה הוא הסור מרע והפריעה הוא עשה טוב שזה הבריתו של אברהם אבינו להתקשר עם הקב"ה להכנס בבריתו והאריך בזה בבית הלוי פרשת לך יעו"ש, וכן הציצית הוא הסור מרע שהוא עושה שלא תהיה אחר הלב והעניים שהם מינות וזנות, והתפילין הם עשה טוב שעי' מתקשר האדם קשר גמור עם הקב"ה, וכן המצוה הסור מרע הוא מה שעי' המצוה נשמר מהמזויקים וכמו שאמרו בגמ' מנחות שצריכים להניחה יותר קרוב לחוץ כי היכי דתנטיה, ומשמרתו מהמזויקים הגשמיים והרוחניים, והנר חנוכה הוא העשה טוב שעי' הנר חנוכה הוא מכניס את השכינה לתוך ביתו וכמו שכתב הרמב"ן שכל לעולם קיימת שמצוות נר חנוכה הוא מעין הדלקת המנורה במקדש, ויעיין שם בבית הלוי שהאריך בזה.

ובמסכתות קטנות מסכת סופרים פרק ג' הלכה ג' נר חנוכה מצוה להניחו בפתח הסמוך לרשות הרבים, שיהא מצוה בימין, נר חנוכה בשמאל, לקיים מה שנאמר, מה יפית ומה נעמתי, מה יפית במצוה, ומה נעמתי בנר חנוכה.

והוא כעין מה שאמרו שהוא הסור מרע ועשה טוב שמה יפית במצוה הוא הסור מרע, ומה נעמתי בנר חנוכה הוא על ידי הכנסת הקדושה להבית הוא הנעמיות שלנו להקב"ה.

באחיז גדול ממנו שנאמר (בראשית ג) ויעל יוסף לקבור את אביו ויעל עמו גם רכב גם פרשים מי לנו גדול מיוסף שלא נתעסק בו אלא משה, משה זכה בעצמות יוסף ואין בישראל גדול ממנו שנאמר (שמות י"ג) ויקח משה את עצמות יוסף עמו מי גדול משה שלא נתעסק בו אלא המקום שנאמר (דברים ל"ד) ויקבור אותו בגיא אלע של משה לבדב אמרו אלא על כל הצדיקים שנאמר (ישעיה נ"ח) והלך לפנך צדק כבוד ה' יאסף, ע"כ.

וכן מרים אם היתה הולכת לראות את שלום משה משום התענינות וסקרנות גרידא לא היתה זוכה לשכר הגדול הזה אבל מחשבותיה היו עבור הצלת משה וכוונתה היה למצוה לכן זכתה לכל הכבוד הזה.

וכן כל בני תורה שעוסקין בתורה שהיא חמדת עליונים ותחתונים ויכול לרשע על ידה לכל הטובות, אבל הלימוד תורה לשמה שרועה לדעת תורת ד' ולקיימה הרי זה זוכה לכל סגולות התורה, אבל הלימוד כדי ליהנות מחכמתה ולומד שלא לשמה אינו זוכה לכל הטובות שהתורה נותנת ללומדיה, ובכוונה קטנה להבכנה אחת קורא הלימוד יכול לזכות לזהב טהור. ויעיין בב"י א"ר שם סי' מ"ז שכתב וז"ל ורבינו הגדול מהר"י אבובי ז"ל כתב שהטעם שאינם זוכים לבנים תלמידי חכמים מפני שאין מברכין בתורה הוא לפי שמאחר שאין מברכין על התורה מורה שאין קורין אותה לשמה אלא כאמונת בעלמא לפיכך אין זוכין לשלשלת הנמשך לעוסק בתורה לא ימושו מפיך וגו' (ישעיה נט כא) עכ"ל, ושמעתי מירידי האור ר' יששכר דב אינאין שליט"א שישמע מחכ"א שאמר בהא דכתיב על הפסוק ואני זאת בריתי וגו' דברי אשר שבתו בפיך לא ימושו מפיך כהאמונת בשבכי אבל אינו דברי אשר שבתו הרי יש הבטחה שלא ימושו מפיך ומפי זרעך אל כשאני לומד לשמה לא הוי דברי אשר שבתו בפיך וכמו שכתב הבית הלוי פ' יתרו על הפסוק עלית למרום שבית שבי שהלומד תורה שלא לשמה הרי הוא כלוקח התורה בשבכי אבל אינו דברי אשר שבתו בפיך ולכן אין את ההבטחה של לא ימושו מפיך ומפי זרעך.